

Marija Boljanović

A NEMZETEK ÉS NEMZETISÉGEK NYELVE ÉS ÍRÁSA
EGYENRANGÚSÁGÁNAK A TARTOMÁNYI
TÖRVÉNYEKBE ÉS EGYÉB JOGSZABÁLYOKBAN
VALÓ RENDEZÉSE

I.

Közleményünk célja nagy vonalakban ismerteti, hogy a tartományi törvények mit és hogyan szabályoztak, ill. utalni arra, hogy mit kell a közeljövőben a tartományi jogszabályokban a nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának érvényesítése területén rendezni.

A nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának vajdasági érvényesítésében nagy szerepet játszanak a törvények és egyéb tartományi jogszabályok. Több mint 20 törvény szabályozza a nemzetek és nemzetiségek nyelvének egyenrangúságát. A törvények száma talán nem mond sokat, ám az egyenrangú nyelvhasználat területén valamennyi olyan viszonyt rendeztünk, amely Vajdaság SZAT alkotmánya alapján a törvény illetékességébe tartozik. A nyelvi egyenrangúságot ugyanis az alkotmány állapítja meg, a törvénynek tehát csak a gyakorlati végrehajtás módját kell meghatározni. Más szóval ez azt jelenti, hogy a törvény csak az olyan alanyok eljárásának szabályait állapíthatja meg, amelyek alkotmányos kötelessége biztosítani a nyelv egyenrangúságát.

A tartományi törvények az egyenrangú nyelvhasználat következetes alkalmazását szorgalmazzák. A perrendtartásban pl. általános szabály, hogy a nyelvek egyenrangúsága a hivatalos személy és a dolgozó, valamint a polgár közötti közvetlen érintkezés útján történik, nem pedig fordító által. Ez a megoldás a nemzetek és nemzetiségek nyelve egyenrangúságának abból az elképzeléséből ered, mely szerint az egyenrangú nyelvek a dolgozók és polgárok kommunikációs eszközeül szolgálnak abban a környezetben, ahol különböző nemzetiségűek élnek. Tehát a törvény is a többnemzetiségű Vajdaság egyenrangú nyelveinek kölcsönös ismeretéből, illetve ennek szükségéből és gyakorlatából indult ki.

II.

Több mint 20 törvény szabályozza a nyelvi egyenrangúság érvényesítési módját. A nemzetek és nemzetiségek nyelve és írása egyenrangúságának meghatározott szervekben, szervezetekben és közösségekben való biztosításának módjáról szóló törvényt (Vajdaság SZAT Hivatalos Lapja, 29/77. szám) azonban az állami szervek, a társadalmi-politikai és társadalmi közösség szervei, a közmegegyezésből eljáró szervezetek és közösségek, valamint a nyelvek egyenjogúságának biztosításában kiemelt társadalmi érdekű tevékenységet ellátó szervezetek és közösségek csak irányadónak tekintik. Ilyen törvények például A tartományi közigazgatásról szóló törvény, a Vajdaság SZAT Társadalmi Könyvviteli Szolgálatáról szóló törvény, A Vajdasági Nemzeti Bankról szóló törvény, A szabálysértési törvény, a Vajdaság SZAT Kéviselőházának Végrehajtó Tanácsáról szóló törvény és A Vajdasági Alkotmánybíróságról szóló törvény. A törvényben szabályozott kérdések néhány csoportba sorolhatók:

- a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való oktatás és nevelés;
- a dolgozóknak és polgároknak a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való tájékoztatása;
- a közigazgatási, a bírósági és a szabálysértési eljárás, külön a két- és többnyelvű eljárás vezetésének szabályai;
- a társadalmi-politikai közösségek és az önzaggatási érdekközösségek testületeinek; a közmegegyezésből eljáró szervezetek és közösségek, valamint a kiemelt társadalmi érdekű tevékenységet ellátó szervezetek és közösségek igazgatási szerveinek munkája;
- anyakönyvek a nemzetek és nemzetiségek nyelvén;
- közmegegyezés alapján meghozott, illetve kiemelt társadalmi érdekű tevékenységet ellátó szervezetek és közösségek által jóváhagyott jogszabályok, egyéb általános és önzaggatási aktusok megjelentetése;
- pecsétek a nemzetek és nemzetiségek nyelvén;
- a nyelvek egyenrangúságának pénzélete;
- néhány kérdés a munkaviszony területéről és
- a dolgozó és polgár azon jogának védelme, hogy egyenrangú nyelvet használjon.

A nemzetek és nemzetiségek nyelvén való oktatásról és nevelésről, a művelődésről és tájékoztatásról külön beszámoló, illetve közlemények vannak, ezért én azokra a kérdésekre térek ki, amelyeket a nyelvek egyenrangúsága területén törvény szabályoz.

A törvény legrészletesebben az állami és közmegegyezésből eljáró, valamint a kiemelt társadalmi érdekű tevékenységet ellátó szervek és szervezetek előtti eljárás vezetését szabályozza.

Az eljárás nyelvének megválasztásában a szervezetet, a szervezeteket és a közösségeket a felek és az eljárás más résztvevőinek írásbeli és szóbeli kijelentése irányítja. Ezzel kapcsolatban lényeges a törvények azon rendelkezése, hogy az eljárásnak egy és két nyelven való vezetéséhez a hi-

vatalos személynek, illetve a bírósági tanácsnak is beszélnie kell ezeket a nyelveket. Erre az esetekre tehát fordítót nem irányoz elő. Ha az eljárást a fél kijelentése előtt vezetik le, a szerv, szervezet, illetve a közösség mindazon egyenrangú nyelveken vezeti, amelyeket a törvény és a község statútuma alapján köteles biztosítani. Az eljárás valamennyi aktusát és cselekedetét az eljárás nyelvein vezetik, illetve teszik meg. Ettől a szabálytól csak akkor lehet eltérni, ha az eljárásban részvevő felek három vagy több nyelv mellett nyilatkoznak. Ilyenkor fordító is alkalmazható.

A társadalmi-politikai közösségek képviselői testületének, az öngazgatási érdekközösségek közgyűlésének és a közmegebizatásból eljáró, illetve kiemelt társadalmi érdekű tevékenységet ellátó szervezetek igazgatási szerveinek munkájával kapcsolatban a törvény és a többi tartományi jogszabály megállapítja, hogy a képviselői testület munkája teljes egészében az egyenrangú nyelveken folyik (az ülésanyagok kidolgozása, az üléseken elhangzó beszámolóknak az egyenrangú nyelvekre való fordítása — rendszerint szimultán fordítással —, a küldöttek joga, hogy a nemzet vagy a nemzetiség nyelvén forduljanak a képviselői testülethez és egyéb).

A munkaviszonyról szóló törvényből két rendelkezésre hívnám fel a figyelmet: a nyilvános pályázatot, illetve hirdetést azokon a nemzeti és nemzetiségi nyelveken kell közzétenni, amelyeket a község statútuma egyenrangúaknak állapított meg; a munkásoknak a munkaviszony szabályozásával kapcsolatos valamennyi kérdéstről, a munkaviszonyból eredő jogokról, köteleességekről és felelősségről, továbbá az öngazgatási jogokról való tájékoztatása azokon a nyelveken történik, amelyek egyenrangú használatát a társultmunka-alapszervezet alapszabálya állapítja meg. Ezekre a rendelkezésekre azért térünk ki, mert a társultmunka-szervezetekben való nyelvi egyenrangúság területén eddig ez az egyetlen törvényes beavatkozás. A társultmunka-szervezetnek ugyanis alkotmányos joga és kötelessége, hogy öngazgatási aktusaiban a foglalkoztatottak nemzeti struktúrájától függően érvényesítse a nemzetek és nemzetiségek nyelvének egyenrangúságát (kivéve a közmegebizatásból eljáró társultmunka-szervezeteket és a kiemelt társadalmi érdekű tevékenységet ellátó szervezeteket).

A jogszabályoknak és meghatározott öngazgatási aktusoknak a hivatalos közlönyben való közzététele tekintetében a törvény a következőket szabályozza:

— valamennyi tartományi és községi jogszabályt a nemzetek és nemzetiségek egyenrangú nyelvén azonos szövegben, egyidőben kell megjelentetni;

— a szervezetek és közösségek által a közmegebizatás gyakorlásában hozott valamennyi aktust az egyenrangú nyelveken kell közzétenni;

— a Vajdasági Alkotmánybíróság határozatait és egyéb aktusait a nemzetek és nemzetiségek nyelvén kell megjelentetni és

— a dolgozók és a polgárok, valamint az öngazgatási szervezetek és közösségek jogait és kötelességeit szabályozó öngazgatási megegyezéseket, alapszabályokat és egyéb általános aktusokat a nemzetek és nemzetiségek nyelvén kell megjelentetni.

Az alkotmány értelmében a tartomány és a községek teremtik meg a feltételeket ahhoz, hogy a nemzetiségek anyanyelvükön ismerjék meg a polgári jogait és kötelességeiket szabályozó szövetségi és köztársasági törvényeket, amennyiben ezeknek a törvényeknek a megjelentetése nincs biztosítva a szövetségben, illetve a köztársaságban. A magyar nyelvre ez nem vonatkozik, annál inkább viszont a szlovákra, a románra és ruszinra. Ezeknek az érvényesítéséről a tartomány gondoskodik. Sajnos, ezen a téren még sok a lemaradás, s ezért a közeljövőben megkülönböztetett figyelmet kell szentelni ennek a kérdésnek.

Az anyakönyvekről szóló törvény ugyan megállapítja, hogy az anyakönyveket a nemzetek és nemzetiségek nyelvén kell vezetni, csak hogy a települések elnevezését és a személyneveknek a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való írását szabályozó törvény meghozataláig az anyakönyvek vezetése is gondot okoz. Ezek a problémák tüzetes kivizsgálásra szorulnak, mielőtt a megfelelő törvényeket meghozzuk.

Az állami és egyéb szervek pecsétje és az öngazgatási érdekközösségek, az oktatási és nevelési társultmunka-szervezetek és közmegbízatásból eljáró egyéb öngazgatási szervezetek és közösségek pecsétje a nemzetek és nemzetiségek nyelvén azonos nagyságú betűkkel készül. Az ezen jogszabályok végrehajtásában mutatkozó problémák a szervezetek és közösségek, valamint a települések nemzeti és nemzetiségi nyelvű cégjelzéséről, illetve elnevezéséről szóló törvények hiányából erednek. Ezek a problémák is csak a megfelelő törvény meghozatalával oldódnak meg.

A nemzetek és nemzetiségek egyenrangú nyelvhasználatának pénzeléséről alkotmányunk a következőképpen rendelkezik: aki érvényesíteni köteles, az pénzelni is köteles az egyenrangú nyelvhasználatot. Itt csak azt jegyeznénk meg, hogy a törvény értelmében az egyenrangú nyelvhasználat az általános társadalmi szükségletekbe sorolandó, s így a társadalmi-politikai közösségek költségvetéséből kell juttatni rá eszközöket. A községek pótpénzeléséhez szükséges kritériumok egyike a lakosság nemzeti összetétele is, amiből a községi szervek több nyelven folyó munkájának megnövelt költségei következnek.

A dolgozók és polgárok azon jogának védelme, hogy a nemzetek vagy a nemzetiségek egyenrangú nyelvét használják, a büntetőjogi védelemtől kívül még kétfajta jogi védelemmel van biztosítva:

1. ha az eljárásban a fél számára nem tesz lehetővé, hogy azon egyenrangú nyelvet használja, amelyet választott, az eljárást megsemmisítik és újból le kell vezetni; és

2. a szervezet vagy közösség ellen az öngazgatási jogok és a társadalmi tulajdon védelmére irányuló ideiglenes intézkedéseket lehet fogantatosítani, ha ez a szervezet vagy közösség nem tesz eleget törvényes és

azon kötelességének, melyet a község státútumában az egyenrangú nyelvhasználat terén vállalt.

A nyelvek egyenrangú használatának érvényesítését a törvényeken kívül a tartományi szervek nagyszámú jogszabálya is szorgalmazza. Gondolunk itt a különböző úrlapokra és nyilvántartásokra (felügyelők igazolványa, munkaügyi nyilvántartás, személyazonossági igazolvány és egyéb).

III.

A nyelvi egyenrangúság szabályozását tehát eléggé széleskörűen felöleltük, sürgősen rendezni kell azonban még néhány kérdést: mint pl. a helységeknek a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való elnevezése, a személyneveknek a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való írása, a társultmunka-szervezetek, az állami szervek, az öngazgatási érdekközösségek és egyéb szervek, szervezetek és közösségek elnevezésének, illetve cégjelzésének a nemzetek és nemzetiségek nyelvén való kitűzése. Ezt a három kérdést 1979 folyamán tartományi törvényekben kell szabályozni.

IV.

Ez alkalommal nem részleteznénk azt, hogy a szabály még nem gyakorlat, és hogy milyen mértékben kelnek életre a törvényes rendelkezések. Jelentésünk tudniillik nem a törvények és egyéb jogszabályok érvényesítésének gyakorlatát tárgyalja, hanem csak az egyenrangú nyelvhasználat néhány jelentős mozzanatára hívja fel a figyelmet.

Először is előre kell bocsátanunk, hogy a nyelvek egyenrangúságát a hatáskörök legtöbb esetében nem is lehet jogszabállyal rendezni. Ez elsősorban az ún. szabad nyelvhasználat területe. Ezek szerint a dolgozók és polgárok öngazgatási jogainak érvényesítése területén, az állami és a közmegbízást ellátó vagy kiemelt társadalmi érdekű tevékenységet ellátó egyéb szervekkel és szervezetekkel, valamint közösségekkel való viszonyukban, továbbá a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának és nyelvük egyenrangúságának érvényesítésére nézve lényeges viszonyok egyéb területein való használatában (helységnevek, társultmunka-szervezetek cégjelzése és egyéb) a nemzetek és nemzetiségek nyelve egyenrangúságának érvényesítéséhez szükséges valamennyi jogi feltételt törvényben kell meghatározni.

Másodszor, tekintet nélkül az egyenrangú nyelvhasználat törvényes szabályozásával kapcsolatban felmerült kételyekre, tény az, hogy a törvényes szabályok nagy hatással voltak az állami és a közmegbízatsból eljáró egyéb szervekre és szervezetekre, valamint közösségekre az egyenrangú nyelvhasználat érvényesítésében.

Harmadszor, a nemzetek és nemzetiségek nyelve egyenrangúságának érvényesítésére kedvező feltételek vannak az aprólékos szabályozás nélkül is. Amikor ugyanis bizonyos viszonyokat és kérdéseket törvényben akarunk szabályozni, akkor előbb tüzetesen ki kell vizsgálni, hogy a törvény a meglevő gyakorlatot előre viszi-e vagy megállítja a fejlődését. Rendszerint azt szabályozzák, ami átlagos, ettől az átlagtól pedig különböző környezetben és az egyes nyelvekhez viszonyítva a gyakorlat felfelé és lefelé el is térhet.

Negyedszer, véleményem szerint feltétlenül szólni kell arról is, hogy milyen a gyakorlat és szabály egymás közötti függősége. Amíg ugyanis egyes kérdésekben és viszonyokban a szabályt felülmúlja az egyenrangúság érvényesítésének gyakorlata, addig más kérdések és viszonyok esetében feltétlenül szükséges a törvényes szabályzás. Ezért fejleszteni kell a szabályt, de még inkább a gyakorlatot.

Újvidék, 1979. január